

Boris Kryštufek: Osnove varstvene biologije

Tehniška založba Slovenije, 1999. 155 str. 2900 sit.

Konec lanskega leta je izšla v naslovu omenjena knjiga, ki na dobrih 150 straneh učbeniškega formata in črno belega tiska prvič v domačem jeziku predstavlja razmeroma novo področje biologije, t. i. "Conservation biology", kar bi lahko, verjetno najbolj smiselno, prevedli v "Naravovarstvena biologija" (pisec uporablja pojem "varstvena", a razlogi za to niso razloženi). Potreba po poglobljeni obravnavi tega področja se je pri nas kazala že dalj časa, saj nam je pri naravovarstvenih poskusih pogosto primanjkovalo argumentov, ki bi bili trdni in prepričljivi tudi za nebiologe. In tudi ob ocenjevanju naravovarstvene vrednosti posameznih vrst ali območij smo se morali sklicevati večinoma le na že zavarovane podobne primere ali na lastno strokovno presojo, ki pa neredko ni bila dovolj prepričljivo utemeljena.

Knjiga je na prvi pogled pregledno zgrajena in s številnimi grafičnimi prilogami, tabelami in z nekaj fotografijami. Že v pregledu vsebine lahko opazimo, da se ne ukvarja s konkretno problematiko naravovarstva v Sloveniji, ampak z osnovnimi biološkimi načeli, katerih razumevanje je bistveno za varovanje narave. Besedilo je dokaj pregledno razčlenjeno v poglavja, okvirčki z nekaterimi ilustrativnimi primeri pa niso dovolj jasno ločeni od ostalega dela besedila. Avtor uporablja veliko tujk (npr. "metastabilno stanje kronične infestiranosti"), v določenih primerih je njihova raba neenotna (genski/genetski sklad) ali celo neustrezna (stohastično namesto naključno, uporaba pojma deme za populacijo).

Pisec se raziskovalno ukvarja z vretenčarji, kar je močno opazno tudi v knjigi. Če bi šlo pri tem le za prevladujoče primere iz sveta višjih živali, bi kritični bralec to še prenesel, žal pa gre pogosto tudi za nekritično posploševanje procesov na celotni živi svet. Tako je popolnoma zanemarjeno dejstvo, da so npr. evolucijski procesi pri nevretenčarjih, rastlinah in glivah bistveno bolj raznoliki kot pri vretenčarjih, številni predstavniki teh skupin pa se tudi pogosto ali celo izključno vegetativno razmnožujejo, zaradi česar je njihova genetska pestrost znotraj populacij zelo majhna. V takih primerih tudi ne moremo več govoriti o osebkih, saj ti pogosto ostajajo povezani in delujejo kot velik organizem. Ko je govor o strukturi vrste, se avtor sklicuje le na kodeks zoološke nomenklature.

V knjigi se pojavljajo številne enačbe, ki opisujejo različne idealizirane modele procesov v naravi in ki so premalo razložene. Pisec jih navaja preprosto kot dejstva, omejenost njihove uporabnosti pa ni vedno dovolj poudarjena.

Nekaj tipično ameriških ovrednotenj narave v denarju je vsaj neokusnih, če že ne nesmiselnih (npr. vrednost biosfere je dvakrat večja od svetovnega nacionalnega proizvoda).

Knjiga, ki naj bi bila prvi učbenik novega raziskovalnega področja v slovenskem jeziku, bi morala imeti jasne definicije novouvedenih pojmov (te so pogosto nejasne), najboljše

ponovljene v obliki slovarčka (ki ga ni!), ali pa vsaj dosegljive s pomočjo stvarnega kazala (tudi manjka!). Novo vpeljane pojme pa bi kazalo prej kritično pretehtati v širši strokovni javnosti, pri čemer bi kazalo predloge preučiti z jezikovnega stališča (npr. alovrsta, paravrsta, psevdoizumiranje, matriks, "okoljska stohastičnost"), s stališča sprejete strokovne terminologije sorodnih področij (npr. "robni efekt" v fiziki, matrika (sic!) v matematiki) in se seveda odločati tudi o smiselnosti vpeljevanja novih izrazov, kadar gre za zelo redko rabljene pojme, ki jih lahko nadomestimo s kratkimi opisi.

Po prebiranju knjige se nikakor ne moremo znebiti vtisa, da je vsebina pravzaprav kompilacija tujih (v glavnem ameriških) učbenikov tega predmeta in da je bil avtor z njimi očitno dovolj zadovoljen. Celotna knjiga izzveni (vsaj za nekoga, ki se ukvarja z nevretenčarskimi organizmi) tudi kot hvalnica rezervatnemu varovanju velikih živali. Za slovenske razmere, ki so od ameriških zelo različne, je tak pristop zelo omejeno uporaben. Površina Slovenije je namreč tako majhna, da si ob 2 milijonih prebivalcev nikakor ne moremo omisliti še kakega spodobno velikega rezervata, ki bi omogočal dolgoročno preživetje kaki večji vretenčarski vrsti. Po drugi strani pa je kulturna krajina Slovenije tako pestra, da omogoča dovolj kakovostno sobivanje avtohtonih vrst in človeka, tako da v naših razmerah pogosto ne moremo strogo razlikovati habitata in "matriksa" (še eden od nerodno vpeljanih izrazov, ki pravzaprav pomeni uničeno nekdanje območje habitata, slovenski izraz za "matrix" pa je matrika). Tako je "rezervatsko varovanje" narave v slovenskih razmerah bistveno manj primerno in učinkovito kot "varovanje narave izven rezervatov". Prvi koncept namreč nekako vključuje dovoljenje, da vse, kar ni v rezervatu, uničimo.

Avtor nadalje na več mestih omenja pomen argumentacije pri prepričevanju krajevnega prebivalstva o potrebi varovanja narave, žal pa temu ne nameni tudi samostojnega poglavja, npr. "Družbeni in politični vidiki varovanja narave", ki bi lahko bilo izrazito aplikativno zasnovano. V Sloveniji je namreč utopično pričakovati, da bi kak "naravovarstveni biolog" lahko le predal svojo strokovno presojo ustreznim službam, ki bi opravile preostalo formalno delo v zvezi z zavarovanjem.

In še nekaj konkretnih pripomb:

- Str. 10: Pojem "biofilija" (naspr.: nekrofilija) je v rabi v psihologiji in filozofiji, v knjigi pa je njegov pomen nekaj takega kot "genetska predispozicija za uživanje v biodiverziteti", kar je vsaj nenavadna, če ne že nesmiselna definicija.
- Str. 26: Poveča se koncentracija ... v tkivu posameznega organizma višjih prehranjevalnih nivojev, ne pa "vsebnost ... v biosferi".

- Str. 31: Iz dejstev, da sta bili leti 1995 in 1998 najtoplejši, ne moremo sklepati o globalnem ogrevanju.
- Str. 68-69: Enačba za računanje stopnje endemizma se ne UJEMA s komentarjem; uporaba enote M je nesmiselna, saj je vrednost stopnje endemizma le omejeno uporabna za primerjave znotraj istih taksonomskih skupin in ob uporabi enakih površin osnovnih polj. Tako tudi navedena primerjava stopnje endemičnosti flore ni smiselna.
- Str. 77: Z izumrlo vrsto izumre le genetski potencial, ki se je oblikoval od odcepitve te vrste od sorodne preživele vrste, nikakor pa ne "ves genetski potencial, ki se je razvijal od samih začetkov življenja na Zemlji".
- Str. 79: Pojem "deme" je bil uveden konec 30. let in v petdesetih na novo opredeljen, bistveni del njegove definicije pa je bil, da naj bi predstavljal skupino predstavnikov nekega taksona, ki jih poleg tega družijo še kak drug kriterij, tako npr. predstavniki neke topodeme uspevajo na istem območju, ekodeme uspevajo v enakih ekoloških razmerah, gamodeme se medsebojno križajo itd. Žal pa avtorji (zlasti zoologi) pojem neredko rabijo drugače (le v smislu gamodeme), s čimer se izgubi prvotni široki pomen.
- Str. 91: Če so imeli kozorogi različnih podvrst lahko normalno plodne potomce, kar ustreza klasični definiciji podvrst, bi bilo treba trditi, da v resnici pripadajo različnim vrstam, bolje utemeljiti.
- Str. 101: Za kompleksno povezavo prehranjevalnih verig se običajno uporablja pojem prehranjevalni splet, ne preplet.
- Str. 103: Pojem perzistenca (pravilno: persistenca) bi bilo smiselno posloveniti v obstojnost.
- Str. 105: Pri obravnavi čezmerne namnožitve plenilca ne moremo govoriti o "okuženosti" ali "epidemiji", sintagma "metastabilno stanje kronične infestiranosti" pa je sploh spakedranka brez primere.
- Str. 106: Na grafu bi se morala krivulja proti desni približati vodoravni in šele tam je klimaks.
- Str. 107: Na grafu bi se morala krivulja začeti pri stopnji diverzitete 0, proti desni pa preiti v klimaksno horizontalo.
- Str. 108: Slika 6.6. je napačno izbrana, prikazovala naj bi s propadom drevesa nastalo gozdno jaso, v resnici pa gre za zaraščajočo se travniško površino; spontano nastalih in zaraščajočih se gozdnih jas namreč v naših razmerah nikdar ne zarase trava.

- Str. 110: Človekov vpliv na okolje v Sredozemlju še zdaleč ni najdaljši (bistveno daljši je v Afriki) niti ne najočitnejši (makija in "gola" kamnišča imajo še vedno bistveno večjo biodiverzitetu kot kaka žitna njiva).
- Str. 116: V četrtem odstavku je lapsus: "zmanjšuje" namesto "povečuje".
- Str. 127: Trditev, da se je "varstvena biologija ... izoblikovala kot krizna disciplina, zato že v osnovi predvideva poseganje v biosfero" je zelo nejasna.
- Str. 137: Trditev, da so v Ameriki "človekovi posegi razmeroma novega datuma", je v popolnem nasprotju z ugotovitvami, navedenimi na začetku knjige, da je ob kolonizaciji ameriške celine človek povzročil izumrtje cele kopice vrst velikih sesalcev.

"Varstvena biologija" je torej vsekakor knjiga, ki bi jo morali naravovarstveno usmerjeni biologi poznati, a njene vsebine žal ne moremo nekritično uporabljati v naših razmerah. Verjetno bi bilo smiselno, da bi se vsebino Kryštufkovega učbenika bolje prilagodilo razmeram v Sloveniji, dodati bi ji bilo treba poglavji o naravovarstveni politiki (splošni) in o konkretnem (biološkem) naravovarstvu pri nas (vključno s pregledom postopkov zavarovanja in zakonodaje).

Ob koncu pa še komentar, ki ni v neposredni zvezi s knjigo, a se mu vseeno ne morem upreti: cinično dejstvo je, da se je naravovarstvena biologija razvila prav v ZDA, v državi torej, ki je največja izvoznica potrošniške miselnosti, katere multinacionalke intenzivno izkoriščajo naravo po vsem svetu in kjer je standard dovolj visok prav zaradi tako intenzivnega izkoriščanja narave vsega sveta. In ob tako visokem standardu si seveda lahko privoščijo tudi naravovarstveno biologijo kot odvezo za svoje uničevalsko početje.

In naravovarstveni biologi so očitno dovolj družbeno nekritični, da se je med vrstice obravnavane knjige lahko prikradla misel: "če bomo uspešno preprečili propad biodiverzitet, potem bo to ... v celoti spremenilo svet in nas same", ki kaže na popolno zamenjevanje vzroka in posledice.

Nejc Jogan